

KUR'AN'DA HİTAP ŞEKİLLERİ VE MÜDDESSİR SURESİNDE YER ALAN HİTAPLARIN TAHLİLİ*

Ahmet SEVİNÇ**

Özet

Tarih boyunca insan, ilahi hitabın en önemli muhatabı olmuştur. Hz. Adem'le başlayan ilahi hitap, insanın yapması ve yapmaması gereken durumları insanlara hatırlatmıştır. Doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü, hidayet-dalâlet daima Yüce Allah tarafından insanlara bildirilmiştir. Zira insan her ne kadar akıl nimetiyle donatılmış olsa da aklın da ilahi yönlendirmeye ihtiyacı vardı. Ve İlahi hitap, başta peygamberlere sonra da o dönemde yaşayan muhataplara seslenerek başı boş yaratılmadıklarını ve sorumluluk sahibi olduklarını hatırlatmıştır. Bu sorumluluğun sınırları ve içeriği de ilahi kitaplar ve peygamberler tarafından insanlara tarihin her döneminde duyurulmuştur.

Bu çalışmada Ku'ran'da geçen çoğul ve tekil hitap şekilleri ile Müddessir Suresinde geçen Hz. Peygamber'e ve diğer muhataplara olan hitaplar incelenecektir. Bu çalışmada amacımız Kur'an'daki hitap şekillerini inceleyerek Allah'ın toplumların durumlarına göre nasıl hitap ettiğini tespit etmektir. Ayrıca Müddessir Suresi bağlamında hitapları inceleyerek, peygambere, mü'minlere, müşriklere nasıl hitap edildiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hitap, Allah, Müddessir Suresi, Hz. Peygamber

FORMS OF ADDRESS IN QURAN AND AN ANALYSIS OF THE ADDRESSES IN MUDESSIR SURA

Abstract

Throughout history, man has been the most important addressee of the divine address. The divine address which started with Adam reminded people of what to do and what not to do. Right and wrong, good and evil, the true path and the evil path have always been told people by Allah because man needs leading even though he is equipped with the blessing of intellect. The divine calling reminded prophets and their contemporaries of the fact that they were not created in vain, that they had liabilities. The limits and contents of these liabilities were announced by prophets and holy books in every age.

In this work, singular and plural forms of address in Quran, especially the addresses contained in Müddessir Sura towards the prophet and other addressees will be analyzed. Our goal in this work is to find out how Allah addresses people depending on the status of societies by analyzing the forms of address in Quran. It is also our goal to find out different forms of address by Allah towards the prophet, the believers and polytheists by a special analysis of Müddessir Sura

Keywords: address, Allah, Müddessir Sura, Prophet Muhammed

* Bu makale Ahmet Sevinç'in "Müddessir ve Müzzemmil Surelerinin Karşılaştırmalı Tefsiri" (Basılmamış yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2015) adlı çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Kahramanmaraş/Pazarcık İlçe Müftüsü (ahmetsevinc20@gmail.com)

Giriş

Bir birey veya topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı" manasında kullanılan hitabetin¹ mazisi insanlık tarihi kadar oldukça eski tarihlere dayanır. İnsanlar arasında iletişim esnasında muhatabı ikna etme ve sözü en güzel ve etkili bir şekilde ona iletme gibi hususlar bu sanatın oluşum ve gelişimini bir anlamda zorunlu olarak gündeme getiriyordu. Nitekim Arap ve İslam kültürünün teşekkülünden önce başta Eflatun ve Aristo olmak üzere Antik dünyadan retorik düzeyde birçok bilgi, görüş ve kaynak günümüze kadar aktarılmıştır. Araplar da cahiliye döneminde başta övgü ve yergi olmak üzere bir takım gerekçelerden dolayı hitabete büyük önem vermiş, bu yönüyle büyük hatiplere sahip olmuş ve bütün bunlara paralel olarak birçok hitap şekli oluşturmuşlardır. İslâmî dönemle birlikte, i'câzını sergilemiş, edebî üslubunda olduğunu iddia eden Kur'an² Arapların dillerinde var olan bu dilsel özelliği en üst düzeyde kullanmış ve konuya bir takım farklı boyutlar katarak daha da geliştirmiştir³.

Tarih boyunca insan ilahi hitabın en önemli muhatabı olmuştur. Yaratan Allah daima yarattığı kullarını doğruya sevk etmiş, doğruyu bulmalarında onları yalnız bırakmamıştır. İlk insan ve ilk Peygamber Hz Âdem'dir. Hz Âdem'le başlayan bu hitap, insanlık tarihi boyunca devam etmiştir. Zira insan yeryüzünde sorumluluk yüklenen ve muhatap alınan en önemli varlıktır. *"Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir"*.⁴ Bu ayeti kerime de gösteriyor ki, insan ilahi hitabın en büyük muhatabıdır.

Allah'a kulluk için yaratılan insan,⁵ başıboş olarak yaratılmamıştır.⁶ Allah (cc), insanın yapması gereken ve yapmaması gereken durumları Kitapları ve Peygamberleri aracılığıyla bildirmiş, yüklenen sorumluluğun ne kadar ağır olduğunu hatırlatmıştır. Bizlere bu sorumluluk ve görevleri bildiren Peygamberler de en az bizim kadar sorumlu tutulmuş ve onlara da bu sorumluluklar yerine getirilmediği takdirde görevlerini yapmadıkları⁷ anlamına geleceği hatırlatılmıştır.

Bizim burada konumuz olan Müddessir Suresi oldukça önemli hitaplarla başlamaktadır. Aslında görünürde Hz. Peygamber'e olan bu hitap bütün ümmet için de önemli bir uyarıdır. Biz bu çalışmamızda, bahsedilen bu hitap ayetlerini tek tek ele alarak üzerinde yoğunlaşacağız. Aynı zamanda hitabın genel manası ve Arap dili açısından da değerlendirmelerde bulunacağız.

¹ Kaya, Mahmut, *"Hitâbet"*, DİA., İstanbul 1998, XVIII, 156,158.

² el- Bakara, 2/23

³ dergipark.ulakbim.gov.tr/neuifd/article/download/.../5000115175

⁴ el-Ahzap, 33/72

⁵ Zariyat, 51/56

⁶ el- Kıyame, 75/36

⁷ el- Mâide, 5/67

Kur'an da birçok sure hitaplarla doludur. Müddessir Suresi'nde hitap konusuna geçmeden önce Kuran'da genel manada hitap çeşitlerine temas etmemiz uygun olacaktır.

A) Kur'ân'da Hitâp Şekilleri

Zerkeşî (794/1392), *el-Burhân*'da⁸ Kur'ân'daki hitâp şekillerinin kırk civarında olduğunu söyleyerek, onlardan otuz üç tanesi hakkında bilgi vererek örnekler verir. Suyûtî (911/1505) de, *el-İtkân*'da İbn Kayyim el-Cevziyye(751/1350)'nin '*en-Nefis*' adlı eserinde Kur'an'da on beş hitap şeklinden söz ettiğini, bir kısım âlimlerin ise bu sayıyı otuzun üzerine çıkardığını belirtir. Ayrıca Suyûtî, bazılarının genel olarak Kur'an daki hitapları;

-Sadece Peygamber (s.a.s.)' e has olan hitaplar.

-Peygamber (s.a.s.) dışındakilere has olan hitaplar.

-Hem Peygamber (s.a.s.) hem de onun dışındakilere ait olan hitaplar diye üç kısma ayırdıklarını söyler.⁹

Aslında Kur'an, insan içindir ve öncelikle insana hitap ederek gelmiştir. Onun ayetleri, başta peygamberimize hitap eder, sonra o dönemde yaşayan muhataplara seslenir, daha sonra ise her coğrafya, her zaman ve her inançtaki tüm insanlığa, hatta ins ve cin topluluğuna hitap eder. Ama onun inananlara hitabı bir başkadır.

Şimdi Kur'an'daki hitap şekillerini kısaca inceleyip ardından Müddessir Suresi'ndeki hitaplara geçelim.

Şimdi hitap çeşitlerini kısa kısa açıklayalım:

1)Ey İnsanlar!

Yirmi biri çoğul, ikisi tekil olmak üzere yirmi üç kere yer alan bu ifade, insana insan olduğunu hatırlatan ve onu insanlığının gereğini yapmaya sevk eden anlamlı bir çağrıdır. Bu, aynı zamanda Kur'an'ın bütün insanlığa gelen evrensel bir ilahî mesaj olduğunu da gösterir. Kur'an'ın muhatabı olanlar, onun çağrısını tüm insanlığa ulaştırmakla görevli olduğunun bilinci içerisinde olmalıdırlar. İşte Kur'an'ın tüm insanlığa çağrısına iki örnek ayet:

*“Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki, azaptan korunasınız.”*¹⁰

“Ey İnsanlar, Elçi size, Rabbinizden gerçeği getirdi. Kendi yararınıza olarak

⁸Bedreddîn, Muhammed b. Abdullah, ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, ta'lik ve tahrir, Mustafa Abdulkadîr A'tâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2007.

⁹es- Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*,(tahk.: Feyyaz Ahmed Zümerli),Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 2007, 2/749.

¹⁰ el- Bakara, 2/21. (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)

ona inanın. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹¹

Şu iki ayette ise ‘ey insan’ ifadesi yer alır:

“Ey insan, seni engin kerem sahibi Rabbine karşı ne aldatıp isyana sürükledi?”¹²

“Ey insan, sen, Rabbine varan yolda çabalayıp durmaktasın, nihayet O'na varacaksın.”¹³

2. Ey Âdemoğulları!

Kur'an, beş ayetinde¹⁴ tüm insanlara Hz. Âdem'in çocukları olduğunu bildirir. Hz. Âdem, Allah tarafından seçilmiş, eğitilmiş, bilgi ile donatılmış, meleklerden üstün kılınmış halife olarak yeryüzüne gönderilmiş bir kişidir. O, cennetteki hayatında cennet kültürü ile donatılmış ve yaşadığı cennet hayatını yeryüzünde kurmak için vazifelendirilmiştir. Yine o, yanlış yaptığında hatada ısrar etmeyip tövbe etmeyi erdem olarak görmüş bir seçkindir. Kur'an'ın “Ey Âdemoğulları” çağrısını duyan insanlara düşen, ataları Âdem gibi, seçkin ve temiz olmak, Yüce Allah'ın rızasını kazanma yarışı içerisinde yer almaktır. Aynı zamanda bu ifade, tüm insanlığın kardeş olduğunu da ilan eden bir çağrıdır. Kur'an'da ‘Ey Âdemoğulları’ diye başlayan ayetlerin ikisi şöyledir: “Ey Âdemoğulları, şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de şaşkırtıp bir belâyâ düşürmesin!”¹⁵

“Ey Âdemoğulları, ben sizden, Şeytana tapmayın, o sizin apaçık düşmanınızdır, diye söz almadım mı?”¹⁶

3. Ey Nuh'un Çocukları!

Nuh peygamber, tufandan sonra yeryüzünde insan neslini devam ettirdiği için insanlığın ikinci atası kabul edilmiş büyük peygamberlerden biridir. Bir ayette Yüce Allah, *Ey Nuh ile beraber gemide taşıdıklarımızın zürriyeti*,¹⁷ diye seslenir. İnsanın, Nuh peygamberin zürriyeti olduğunu bilmesi, ona yaraşır bir evlat olmayı gerektiren bir bilinçtir. Nuh'un zürriyeti olmak, atamız Nuh gibi seçkinlerden olmak, azimli ve kararlı olmak, tavizsiz olmak tevhid mücadelesinde asla yılgınlık göstermemek gibi birçok erdem adamı olmaktır.

4. Ey Cin ve İnsan Topluluğu!

¹¹ en- Nisa, 4/170. (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا)

¹² el- İnfitar, 82/6. (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ)

¹³ el-İnşikak, 84/6. (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ)

¹⁴ el-Araf, 7/26, 27, 31, 35; Yasin, 36/60.

¹⁵ el- Araf, 7/27. (يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ (مَنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ)

¹⁶ el- Yasin, 36/60. (أَلَمْ آعْهَدُ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ)

¹⁷ el- İsra, 17/3. (دُرِّيَّةً مِّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا)

Kur'an, insanlarla birlikte cinlerin de sorumluluk sahibi varlıklar olduğunu hatırlatır. Cin suresinde, bir grup cinin Peygamberimizin okuduğu Kur'an'ı dinleyip ona iman ettiklerinden bahsedilir. Rahman suresinde ise, otuz bir kere “*Ey insan ve cin toplulukları! Şimdi Rabbinizin hangi nimetine yalan dersiniz!*”¹⁸ Diyerek onları nimeti ve nimet sahibini tanımaya, nimete şükretmeye çağırır.

5. Ey Kitap Ehli!

Kur'an, Hz. Musa ve Hz. İsa peygamberin yolundan gittiklerini söyleyen Yahudi ve Hıristiyanlara seslenirken de onları rencide edici kullanımlardan sakınmıştır. Genellikle onlara “*Ey kitap ehli*” diye seslenerek onları Kitap ehline yaraşır insanlar olmaya teşvik etmiştir. Zira Kitap ehli olmak, cehaletten uzak olmak, bilgi donanımına sahip olmak, o doğru ve makul şeyleri benimseyip güzel şeyler yapmaktır. Yine Kur'an bu ayetlerinde onları son peygamber ve son kitaba inanmaya çağırmıştır. On üç ayette Kitap ehline çağrıda bulunulurken, yedi ayette doğrudan, altı ayette ise ‘*de ki*’ ifadesi ile dolaylı olarak onlara seslenilmektedir. İşte bu çağrılara örnek iki ayet:

“*De ki: ‘Ey Kitap ehli, bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; birbirimizi Allah'tan başka tanrılar edinmeyelim.’ Eğer yüz çevirirlerse; ‘Şahit olun, biz Müslümanlarız!’ deyin.*”¹⁹
 “*Ey Kitap ehli, gerçeği gördüğünüz halde, niçin Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?*”

“*Ey Kitap ehli, niçin hakkı batıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?*”²⁰

6. Ey İsrail Oğulları!

İsrail, Hz. Yakup'un adıdır ve ‘*Allah'ın kulu*’ anlamına gelmektedir. Ey İsrail oğulları ifadesiyle Kur'an, altı ayetinde Yahudilere seslenmekte ve ey Allah'ın kulu olan Yakup peygamberin çocukları, siz peygamber çocuklarısınız ve size atanız Yakup gibi, yalnızca Allah'a kulluk yapmak düşer, mesajı verilmek istenmiştir.²¹ Söz konusu ayetlerden biri şöyledir: “*Ey İsrail oğulları, size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım ve sadece benden korkun!*”²² Şu bir ayette de ‘*de ki*’ ifadesiyle dolaylı olarak Yahudilere seslenilerek onlara meydan okunuyor: “*De ki: ‘Ey Yahudi olanlar/hidayette olduğunuzu iddia edenler! Eğer insanlar arasında yalnız sizin, Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız, bu inancınızda samimi iseniz ölümü temenni edin.*”²³

¹⁸ er-Rahman, 55/33. (يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّ اسْتِطْعَمْتُمْ أَنْ تُنْفِدُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفِدُوا لَا تُنْفِدُونَ إِلَّا بِإِذْنِ رَبِّكُمْ)

¹⁹ Ali İmran, 3/64. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَذَلِكُمْ الَّذِي تَبْتغُونَ عَنِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهِ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)

²⁰ Ali İmran, 3/70-71. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَذَلِكُمْ الَّذِي تَبْتغُونَ عَنِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهِ آيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)

²¹ http://aliakpınar.net/index.php?option=com_content&view=article&id=151:kurannhitaplar&catid=42&Itemid=77

²² el-Bakara, 2/40, 47, 122. (يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي وَأَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ)

²³ el-Cuma, 62/6. (قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ)

7. Ey Kâfirler!

Kur'an, genellikle kâfirlere doğrudan hitap etmez. Zira Kur'ân, bireylerle uğraşmaz, amellerle ilgilenir. Onun için önemli olan geçici özellikler değil, daimi özelliklerdir. İşte bu yüzden Kur'an, inkârda direnenlere, hakikati gizleyip küfre sapanlara bir yerde doğrudan seslenir ki bu kıyamet günündeki sesleniştir. “*Ey nankörlük eden kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Çünkü siz, ancak yaptığınız şeylerle cezalandırılıyorsunuz.*”²⁴

Kur'an bir ayette de ‘de ki’ ifadesiyle dolaylı olarak inkârcılara seslenir. Çünkü onlar, doğrudan Yüce Rabbin hitabına mazhar olmaya değer kimseler değildirler. “*De ki: Ey kâfirler! Ben, tapmam sizin taptıklarınıza!*”²⁵

Ey kâfirler ifadesi, bir kötüleme (zem) ifadesi olup insanları küfür ve inkârdan sakındırmayı içerir. Şayet Kur'an, doğrudan Ey kâfirler ifadesiyle inkârcılara seslenmiş olsaydı, bu onları iyice kızdıracak ve Kur'an'a tavır almalarını tahrik edecekti. Oysa Kur'an, onların küfür ve inkârdan kurtulmalarını istemektedir. Nitekim inkârcı bir kişi, imana ermekle, Kur'an'ın övdüğü ve sahiplendiği iman edenler grubuna katılmış olur.

8. Ey Cahiller!

Şu bir ayette de ‘de ki’ emriyle dolaylı olarak cahillere seslenilmiştir: “*De ki: Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi bana emrediyorsunuz ey cahiller?*”²⁶

9. Ey Mücrimler!

Şu bir ayette de kıyamet günü günahkâr mücrimlere şöyle seslenilecektir: “*Ey suçlular, bugün şöyle ayrılın!*”²⁷

10. Ey Sapkınlara!

Yine ‘de ki’ ifadesiyle dolaylı olarak sapkınlara şöyle seslenilmektedir: “*Sonra siz de, ey sapık yalanlayıcılar (o zaman toplanacaksınız).*”²⁸

11. Ey Peygamber!

Kur'an'da peygamberlere “*Ey Âdem, Ey Nuh, Ey İbrahim, Ey Musa*” gibi onların isimleriyle hitaplar yer almıştır. Ancak son peygambere doğrudan ismiyle hitap edilmemiştir. Çünkü Kur'an bütün ayetleriyle son peygambere hitaben gelmiştir. Peygamberimize seslenirken on beş ayette “*Ey Resul*”²⁹, “*Ey Nebi*”³⁰, “*Ey örtünüp bürünen!*”³¹ ifadeleri kullanılmıştır. Ona has olan bu kullanım, onun şan ve şerefini

²⁴ et-Tahrim, 66/7. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْنَدُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا نُجَزُّوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)

²⁵ el-Kafirun, 109/1,2. (لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ), (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ)

²⁶ ez-Zümer, 39/64. (قُلْ أَغْوَى اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ)

²⁷ el-Yasin, 36/59. (وَامْتَأَرُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ)

²⁸ el-Vakıa, 56/51. (ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ)

²⁹ el-Mâide, 5/67. (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ)

³⁰ el-Enfal, 8/64, 65, 70; 9/73. (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)

³¹ el-Müzzemmil, 73/1. (يَا أَيُّهَا الْمُدْنِرُ), (يَا أَيُّهَا الْمُرْمَلُ), el-Müddessir, 74/1.

yüceltmek içindir.³² Bunlardan *ey Resul*, diye başlayan iki ayette inkârda koşturanların kendisini mahzun etmemesi ve tebliğ görevini layıkıyla yerine getirmesi istenmiştir. *Ey Nebi*, diye başlayan ayetlerde ise, müminleri savaşa teşvik etmesi, Yüce Allah'ın kendisine yeteceği, yalnızca Allah'tan sakınması, inkârcılara asla boyun eğmemesi gerektiği belirtilerek, onun şahsı ve ailesi ile ilgili bir kısım hükümler bildirilmiştir.

12. Ey İman Edenler!

Kur'an'da, seksen sekiz yerde "*Ey iman edenler!*" (Ya Eyyühellezine âmenû) ifadesi yer alıyor. Bu, bir medih/övgü hitabıdır. Rivayet edildiğine göre inanlara Tevrat'ta "*Ey miskinler!*" şeklinde geliyordu hitap. Kur'an'a gönül verenler ise, *ey iman edenler* hitabıyla, şereflendi ve bu ifadeyle imanda sabit ve daim olmaya, imanın gereklerini yapmaya tahrik ve teşvik edildiler.³³ Bu ifadeyle başlayan ayetler müminlere çok önemli hükümleri bildiriyor. Onların iman sahipleri olduğuna dikkat çekerek, imanın gereğini yerine getirmeye ve imanı korumaya çağırıyor. Bu ifadeyle Yüce Allah, inanan kullarını doğrudan muhatap alıyor ve onların imanlarını harekete geçiriyor. *İbn Mesûd*, bu ifade ile ilgili olarak şunları söyler: "*Yüce Allah'ın 'Ey iman edenler' çağrısını duyduğun zaman kulaklarını aç ve can kulağıyla onu dinle. Çünkü bu çağrıdan sonra O, ya hayırlı bir işi sana emrediyordur, ya da seni kötü bir şeyden sakındırıyordur.*"³⁴

"*Ey inananlar, hepiniz birlikte topyekûn İslâm'a/barışa girin, şeytanın adımlarını izlemeyin, çünkü o size apaçık düşmandır.*"³⁵

"*Ey inananlar, Allah'tan, O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.*"³⁶

"*Ey inananlar, Allah'a itaat edin, Elçiye ve sizden olan buyruk sahibine itaat edin.*"³⁷

"*Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?*"³⁸

"*Ey inananlar, Allah'a yürekte tövbe edin. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter..*"³⁹

Şu bir ayette de '*Ya eyyühel müminûn*' ifadesi yer almıştır: "*Ey müminler, topluca Allah'a tövbe edin ki felâha eresiniz.*"⁴⁰

13. Ey Benim Kullarım!

³²Zerkeşî, *el-Burhan*, II, 228 .

³³Bkz. Suyutî, *el-İtkân*, II, 43.

³⁴Suyutî, a.g.e., II, 43.

³⁵el-Bakara 2/208. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ)

³⁶Ali Imran, 3/102. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ)

³⁷en-Nisa, 4/59. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا)

³⁸es- Saf, 61/2. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ)

³⁹et-Tahrim, 66/8. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا)

⁴⁰en- Nur 24/31. (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّةَ الْمُؤْمِنِينَ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ)

Allah'a kulluk, Allah'tan geldiğinin ve O'nun olduğunun bilincinde olmak demektir ve kulluk insan için hakiki özgürlük olup en yüksek rütbelerden biridir. Peygamberimizin büyük mucizesi İsrâ olayı anlatılırken ondan 'kul' diye bahsedilmiş, şehadet sözünde de onun kul olduğu peygamber olduğundan evvel dile getirilerek kulluk rütbesinin yüceliğine dikkat çekilmiştir. Kur'an'da Yüce Allah, *Ey Benim kullarım* buyurarak, kendine yaraşır kullarına sahip çıkmış ve onları sahiplenerek onlara büyük bir mevki vermiştir. Allah'ın ey benim kulum tabirini duyan insan, O'na layık olabilmek için, her şeyiyle O'nun olabilmek için gayrete gelir ve harekete geçer. Yüce Allah, bu ifadeyle bir ayetinde doğrudan, bir ayetinde ise 'de ki' ifadesiyle dolaylı olarak kullarına seslenir. Bu iki ayet şöyledir: "*Ey inanan kullarım, benim arzım geniştir, bana kulluk edin.*"⁴¹ "*De ki: Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.*"⁴²

14. Ey Huzura Ermiş Nefis!

Bütün bu ilahî hitaplar karşısında, kula düşen iyi insanların safında yer almak, *Allah'tan kullara vahiy ve nimet, kullardan Allah'a dua ve ibadet* diyerek O'na ve O'nun çağrısına kulak vermektir.

"Ey huzura eren nefis!

Râzı edici ve râzı edilmiş olarak Rabbine dön!

Benim gözde kullarımın arasına katıl!

*Ve buyur gir Cennetime!"*⁴³

İşte bu hitapla Rabbimiz kullarını cennetine çağırıyor. Her bir insanın kulaklarını sonuna kadar açarak dinleyip sonra da bu davete icabet etmesi gerekir. Hangi işlerin, ideallerin ve davranışların cennete götürdüğünü de yine bize bu davetin sahibi Rabbimiz gönderdiği kitabında haber vermiştir.

Kur'anda geçen tekil ve çoğul hitap şeklerine kısaca değindikten sonra çalışmamızda ele alacağımız Müddessir suresinde geçen hitap şekillerini inceleyelim;

Müddessir Suresi'nin ilk ayetlerini, risâlet'in başlangıcı olarak söyleyebiliriz. Çünkü ilk yedi ayette, yedi hitap yer alıyor. Bu da surenin amacının muhatabı inşa olduğunu bizlere gösterir. Müzzemmil suresinde olduğu gibi Müddessir suresinde de elçinin eğitimine devam edilmektedir.

Sure Peygamber (s.a.s.)'e, insanları Rabbine davet etme, kâfirleri uyarıp korkutmak, günahkârların eziyetlerine karşı da sabretmek yükümlülüğünü belirterek başlamaktadır. Yüce Allah Müddessir Suresi'nde Peygamber (s.a.s.)'e korkutup uyarma

⁴¹ el-Ankebut, 29/56. (يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإَيَّاءِ فَاعْبُدُونِ)

⁴² ez-Zümer, 39/53. (قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ)

⁴³ el-Fecr, 89/27-30. (يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ , ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً , فَادْخُلِي فِي عِبَادِي)

emri yanında birtakım görevler de vermiştir. Peygamber (s.a.s.) 'e verilen görevin muhtevası şunlardır;

a) Bunların ilki Yüce Allah'ı tazim edip, yüceltmek ve puta tapıcıların söylediklerinin aksine, eşi ve çocuğu bulunmaktan O'nu tenzih ederek en büyük olmakla nitelendirmektir.

b) ikincisi, elbiseleri maddi ya da hükmî necasetlerden arındırıp, ruhu da azaba götüren masiyetlerden temizleyip, güzel ahlâk ile güzelleştirmektir.

c) Azaba sebep olan putlardan ve günahlardan uzaklaşmak. Bundan maksat ise bu uzaklaşmayı her zaman sürdürmenin emredilmesidir.

d) Yaptığını çok gören kimse gibi ağır gelen amelleri Allah'a karşı minnet etmemek. Çünkü yapılması gereken, Allah için ona yakınlaşmak arzusuyla bunlara sabredip, katlanmak; bunları herhangi bir şekilde çok görmemektir. Din işlerini ve vahyi öğretirken bunu çok görüp başa kakanın yaptığı gibi insanlara minnet etmemek gerekir. Malını arttırmak maksadıyla da peygamberliği karşısında ücret almamalıdır. Müfessirlerin çoğu şöyle demişlerdir: Daha fazlasını almak amacıyla malını verme. Öyle ki, kişinin bağışları sadece Allah için olmalıdır. Dünyalık isteğiyle yapılmamalıdır. İşte bu da cömert insanların bir belirtisidir.

e) Farzları, ibadetleri eda etmek, dini tebliğ etmekten ötürü insanların eziyetlerine sabretmek.

Yüce Allah aklın gereken olgunluğa ulaşp, şirkten kurtularak, ruhun da üstün ahlâk ile tamamlanmasından sonra, Rasulullah (s.a.s.)'in davetinin başarılı olması için iki temel noktaya dikkat çekmektedir. Bunlar da cömertlik ve sabırdır ⁴⁴.

Davetin ilk dönemlerinde Peygamber (s.a.s.) 'e kendini inşa etmesi için, ⁴⁵ Müddessir suresinde verilen hitaplar şunlardır;

- 1- Ey örtünüp bürünen,
- 2- Kalk ve artık uyar
- 3-Ve yalnız Rabbini yücelt.
- 4- Elbiseni temizle.
- 5- Pisliklerden uzak dur.
- 6- Minnet altında bırakma.
- 7- Rabbin için sabret! ⁴⁶

B) Müddessir Suresinde Yer Alan Hitapların Açıklaması

a) Ey Örtüsüne Bürünen (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ)

⁴⁴ ez-Zuhayli, Vehbe, *Tefsiru'l-Münir*, (çev. : Heyet), Risâle Yayınları, İstanbul 2003, XV, 211

⁴⁵ Kutup, Seyyid, *fî Zilâli'l Kur'an*, (çev.: İ.H. Şengüller vd.), Birleşik Yayınları, İstanbul, tsz., XV,359.

⁴⁶el- Müddessir/1-7.

"Müddessir" kelimesinin aslı "mütedessir"dir. "Mütedessir" de, uyumak veya ısınmak için elbisesine iyice bürünen demektir. Nitekim Arapça'da "Elbisesine büründü" denilir. "Disâr" da, bürünülen şeydir. Mahreçleri yakın olduğu için, "mütedessir"deki "te", "dal" harfine çevrilmiş ve ikinci "dal"a idgam edilmiştir.⁴⁷

İnsanları uyarma görevi verilen Resulullah (s.a.s.) elbisesine bürünmesinin sebebi hakkında âlimler, ayette "büründüğü" söylenen zatın, Resulullah (s.a.s.) olduğu hususunda ittifak etmişler ama niçin böyle elbisesine sarınıp büründüğü hususunda değişik izahlar yapmışlardır, kimileri ayeti zahiri manasına göre tefsir ederken, yani onun, elbisesine büründüğünü söylerlerken; kimileri zahiri manayı almamışlardır. Burada örtünmeyi gerçek manada anlayan er-Râzî'nin görüşü de önemli görüşlerden biridir.⁴⁸

İlk devrin müfessirlerinden Abdullah b. Abbas ve Katade (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ) Örtüsüne Bürünen, ayetini, "Ey elbisesine bürünüp uyuyan Peygamber." şeklinde izah etmişlerdir. Ayrıca İkrime ise: "Ey Peygamberlik yükünü üstlenip ona bürünen peygamber" şeklinde izah etmiştir.⁴⁹

Râzî mecazi manayı kastedenlerin görüşlerini şu şekilde tasnif etmiştir.

1) Ayetteki "bürünme" kelimesi ile Hz. Peygamber'in, nübüvvet ve risalet elbisesine bürünmesi kastedilmiş olabilir. Buna göre, "Ey nübüvvet elbisesine bürünen, kalk ve insanları uyar" manası kastedilmiştir. Bu mana, Arapların, "Allah ona takva elbisesini giydirdi ve ilim ridası (cübbesi) ile süsledi" şeklindeki deyimlerine dayanır. Yine Arapça'da, "Falanca şu emri, kendisine elbise edindi (yani iyice üzerine aldı)" denilir.

2) Elbisesine bürünen, sanki onun içinde saklanmış gibi olur. Hz. Peygamber de, Hira Dağı'nda sanki insanlardan gizlenip saklanmış gibi idi. Buna göre sanki "Ey adısanı anılmaz bir biçimde bürünüp, saklanan-gizlenen, şu işin gereğini yerine getir. Sessizlik köşesinden çık. Halkı uyar ve onları hakkı tanımaya davet işiyle meşgul ol.

3) Allah Teâlâ, Onu âlemlere bir rahmet olsun diye yaratmıştır. Buna göre ona sanki "Ey şerefli ilim, güzel ahlâk ve mükemmel rahmet elbiselerine bürünen, kalk ve Rabbinin azabı hususunda insanları uyar" denilmektedir.⁵⁰

المُدَّثِّرُ Müddessir kelimesinin manevi örtü, nübüvvet örtüsü manasında alınması gerektiğini düşünüyoruz. Nitekim Âşûr, bürünmeden kastedilen mana hakkında;

⁴⁷ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınları, İstanbul 2011, VIII, 458; er-Râzi, Fahrudin, *Tefsir-i Kebir*, (çev.: S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, Cafer. S. Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara 1988, XXII, 237; ez-Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 205.

⁴⁸ er-Râzi, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 237.

⁴⁹ et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, (çev.: Hasan Karakaya, Kerim Aytakin), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996, VIII, 475.

⁵⁰ er-Râzi, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 239.

ayetteki "bürünme" kelimesi ile elbiseye bürünme manasının kastedilmediğini bununla değişmeceli bir mana kastedildiğini belirtir.⁵¹

Bu bağlamda Peygamberimizi ağır ve son derece önemli bir görevi üstlenmeye çağıran yüce bir sesleniş ile sureye giriliyor. Bu görev insanlığı uyarma, onu dünyada kötülükten, ahirette cehennemden kurtarma, henüz fırsat elde iken onu doğru yola iletme görevidir. Bu görev o günlerde bir insana -bu insan bir peygamber de olsa- yüklenilecek son derece ağır ve zor bir görevdi. Çünkü o günlerin insanlığı öylesine sapık, öylesine günahkâr, öylesine inatçı, öylesine söz dinlemez, öylesine azgın, öylesine gözü kara, öylesine kaypak ve öylesine gerçekten uzaklaşmış idi ki, onu gerçeğin sesini dinlemeye çağırarak dünyadaki yükümlülüklerin en ağırı, en sıkıntılı niteliğinde idi.⁵²

Nitekim Müddessir suresindeki görevin zorluğu hususuna Müzzemmil suresinde de yüklenilen görevin zorluğuna şu ayette vurgu yapılmaktadır; *إِنَّا سَأَلْنَاكَ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا* "Gerçek şu ki biz sana oldukça ağır bir söz bırakacağız"⁵³. Ayette konu edilen hiç şüphesiz Kur'an ve onunla birlikte gelen mükellefiyetlerdi⁵⁴.

Peygamberimiz insanlığı uyarma görevini omuzlarken, bu görevin sıkıntılarını, baskılarını ve zorluklarını bu bilinçle, bu düşünce ile göğüslemeye yönlendiriliyor. Çünkü kendisini uyarma görevine atayan Rabbinin tek "büyük" olduğu gerçeğine bağlanınca bütün komplolar, bütün kaba güçler, bütün engeller gözünde küçülecektir. İslam'a çağırma görevinin sıkıntıları ve zorlukları bu düşünceyi, bu bilinci sürekli biçimde taze tutmayı gerektirecek kadar ağırdır⁵⁵

Buradaki hitap ayetinden de anlaşılıyor ki bu davaya gönül verenlere büyük bir sorumluluk verilmiştir. Her devirde aynı sıkıntılarla karşılaşmak muhtemeldir. Davetçinin başarıya ulaşması için Müddessir suresinde yer alan bu yedi hitaba kulak vermesi gerekir. Aksi takdirde başarılı olmak mümkün değildir.

b) Kalk ve Uyar (قُمْ فَأَنْذِرْ)

(قُمْ فَأَنْذِرْ) Kalk ve artık uyar.⁵⁶ Ayette, Peygamber(s.a.s)'den kalkıp insanları uyarması istenir. Çünkü artık örtünme ve gizlenme zamanı geçmiştir. Şimdi zaman, çıkıp insanları uyarma ve İslam gerçeğini onlara duyurma vaktidir.

Ayetteki "قُمْ" "Kalkmak" terimi, hareketi temsil etmektedir. Söz konusu ayette ise, hareketsizlikten sıyrılıp kalkmak, hareketin zamanının geldiği bildirilmektedir. Müddessir suresinde hitaptaki emirde de, kalkmak, yani harekete geçmek önemlidir. Burada geçen kıyamın/kalkışın anlamı, Kehf suresinin 14. ayetinde⁵⁷ olduğu gibi,

⁵¹ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsirü't Tahrir ve't-Tenvir*, Dâru't-Tûnusiyye, Tunus 1984, XXIX, 294.

⁵² Kutup, *fî Zilâli'l Kur'an*, XV, 359.

⁵³ el-Müzzemmil 73/5.

⁵⁴ Kutup, a.g.e., XV, 336.

⁵⁵ Kutup, a.g.e., XV, 360.

⁵⁶ el-Müddessir, 74/2.

⁵⁷ Kalkıp da, "Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O'ndan başkasına asla ilâh demeyiz. Yoksa and olsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Kehf 18/14.

“kalkıp dikilmek, göreve gitmek” şeklinde anlaşılabilir. Ayetteki, "kalk" ifadesiyle ilgili olarak ilk zaman âlimleri tarafından iki izah yapılır. İlk olarak ayetteki, "kalk", "yatağından kalk, uykudan uyan" manasındadır. İkinci olarak ayetteki, "kalk" "karar vermiş ve bu işe azmetmiş olarak kalk, işe koyul" manasındadır. Yüce Allah Peygambere; Ey örtünüp bürünen, kalk ve artık uyar emri ile ilk görevini vermektedir⁵⁸.

Peygamberlik ilahi bir görevlendirmedir. Müzzemmil suresinde vahyin elbisesine bürünen, böylece içsel olgunluğa ulaşan Peygambere, Kur'an'ı okuma emrinin ardından Müddessir suresi ikinci ayette, onu duyurmak emri ile görevlendirilmektedir. Bu ilahi görevlendirme, Müddessir Suresi'nde “uyar”, davet et, duyur, çağır şeklindedir. Kur'an'da Peygamber'in yapması gereken görevler hemen hemen her surede belirtilmektedir. Nitekim onun görevlerini çok açık bir şekilde şu ayet özetlemektedir: “*And olsun ki, içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları temizleyip kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler*”⁵⁹

Ayette ki فَأَنْذِرْ uyarı ise, caydırıcılığı, tehdidi ve tehlikeyi haber verici amaçlıdır. “İnzar” kavramı ise adakta bulunma, üzerine borç olmayan bir şeyi herhangi bir münasebetle kendi üzerine borç kılma manasına gelen “Nezera” (ن-ذ-ر) kökünden türemiş bir sözcüktür. İnzarın sözlük anlamı, bir şeyin sonucundaki tehlikeyi haber verip sakındırmak, dikkati çekmek, korku verip uyanık kılmak demektir. Bu anlamıyla “inzar”, sevinç haberi vermek, müjdelemek anlamına gelen “tebşir”in zıddıdır.⁶⁰

Dini açıdan inzar, Allah'ın Peygamberleri aracılığı ile kullarını uyarması, onları kötü akıbetten sakındırmasıdır. İnzar görevini yerine getirmeleri sebebiyle peygamberlere de "nezir-münzir" denir⁶¹. Rasulullah, böylece hayatının sonuna kadar, inzar görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Bir yandan müşrikleri hak yola davet ederek inanmayanları ahiret azabıyla inzar etmiş, diğer yandan kendisine inananları, her türlü günaha karşı uyarmıştır.⁶²

Ayrıca uyarı görevi Hz Peygamber'e Kur'an'da birçok yerde de verilmektedir. Örneğin Araf Suresi'nde, “*De ki: Ey insanlar! Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım*”⁶³ ayeti bunlardan biridir. Bunun gibi Kur'an'da yine Peygamber'in müjdeleyici ve uyarıcı olduğu kendisine devamlı olarak hatırlatılmaktadır⁶⁴.

Ayetteki, “İnsanları uyar” emri hususunda da müfessirler şu iki izahı yaparlar:

⁵⁸ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 239, 240.

⁵⁹ Âl-i İmran, 3/164.

⁶⁰ İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin el- Mükerrrem; *Lisânü'l- Arab*, Beyrut 1968, XIV, s.100,101; Firuzabadi_, Muhammed b. Yakup, *el Kâmus'ül-Muhit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987, s.434; Rağıp İsfahânî, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredat fî garibi'l Kur'an*, nşr. Muhammed Ahmed Halefullah, Kahire: Mektebetü'l Enclo'l Mısıriyye, 1970, s.797.

⁶¹ İbn Manzur, *Lisânü'l- Arab*, XIV, 100,1001; Firuzabâdî, *Kâmus'ül-Muhit*, s.434; Rağıp, *el-Müfredat fî garibi'l Kur'an* s. 797.

⁶² el-Ahkâf 46/21; el-Müddessir 74/2; eş-Şuara 26/214; el-Fecr 89/6-14; el-Fussilet, 41/13.

⁶³ el-Araf 7/184.

⁶⁴ el- Furkan 25/56; el-Ahzap 33/45; el-Sebe 34/28; el-Bakara 2/119; el-Nisa 4/165; el- İsra; 17/105; el-Şuara 26/15.

a) Eğer iman etmezlerse, kavmini, Allah'ın azabı hususunda uyar.

b) İbn Abbas (r.a) buna, "İnsanları inzar etmek, ikaz etmek için kalk" manasını vermiştir. Birinci görüşü benimseyenler, "*Yakın akrabalarını inzar et*"⁶⁵ ayetini, ikinci görüşü benimseyenler de, "*Biz seni ancak, bütün insanlar için müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik*"⁶⁶ ayetini delil getirmişlerdir.

Burada şöyle üçüncü bir ihtimal daha vardır. O da, bu ifadeyle, "inzar işiyle meşgul ol" manası kastedilmiştir. Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.s)'e, kendini bu mesleğe ve vazifeye hazırla, iyice hazırlan, demek istemiştir⁶⁷.

Dini açıdan inzar "Kalk, uyar" emri Muhammed aleyhisselam'ın, peygamber olarak tevhit dinini ve Allah'ın mesajlarını insanlığa tebliğ etmekle görevlendirilişinin ilanıdır. Dolayısıyla müşrik toplumun ilahi vahiyden haberdar olması ancak bu ayetin gelmesinden sonra gerçekleşmiştir. Peygamber Efendimiz, bu emri aldıktan sonra insanları tevhid dinine çağırmaya başlamış, son nefesine kadar da bu görevini sürdürmüştür.⁶⁸

Bir önceki Müzzemmil suresi ile bağlantılı olarak bu ayet yorumlandığında, kendi iç olgunluğunu oluşturan peygamberin, artık kendine gelip insanları uyarma zamanı gelmiştir. Evet, "Ey örtüye bürünen Muhammed, kalk..." Bu göğün seslenişi, yüceler yücesi Allah'ın komutudur. Kalk, seni bekleyen büyük görev için, senin tarafından sırtlanmak üzere hazırlanan ağır yükün altına girmek için ayağa kalk. Çalışmak, yorulmak, sıkıntı çekmek ve eziyetlere katlanmak için ayağa kalk. Kalk, uyku ve istirahat zamanı geride kaldı. Kalk, bu görev için hazırlan, onun gerektirdiği eğitimden geç. Bu komut Peygamberimizi sakın evinin, ılık yuvasının yumuşak yatağından çekip çıkararak coşkun ve kurşun gibi ağır dalgalarının ortasına, vicdanlardaki ve pratik hayattaki çekici ve itici boğuşmaların arasına atan büyük ve ürpertici bir buyruktur.⁶⁹

Sırf kendisi için yaşayan kimse huzur içinde yaşayabilir. Fakat küçük olarak yaşar ve küçük olarak ölür. Böylesine ağır bir yükü sırtlanan büyük adama gelince uyku, rahatlık, ılık yatak, sakın hayat ve gönül okşayan konfor onun neyine. Peygamberimiz için iç yüzünü anlamış, gerçeği fark etmişti. Bu yüzden eşi Hatice'nin heyecanını yatıştırması ve uyuması yolundaki önerisine "Ey Hatice, uyku zamanı geride kaldı"⁷⁰ diye karşılık verdi. Evet, uyku dönemi bir daha geri gelmemek üzere gerçekten

⁶⁵el- Şuara, 26/214.

⁶⁶el- Secde, 32/28.

⁶⁷er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII,239,240.

⁶⁸Zemahşeri, Ebû'lKâsım Mahmûd b. Umar,(1998)*el-Keşşâf an HakâikiĞavâmidi't Tenzil ve Uyûni'l Akâvil*, Riyad:Mektebetu'l Abikân,1998,VI,252; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, Bilmen Yayınları, İstanbul 1986,VIII, 260.

⁶⁹ Kutup, *fî Zilâli'l Kur'an*,XV, 334.

⁷⁰Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*,XV,211.

geçmişti. O günden itibaren Peygamberimizi sadece uykusuz geceler, yorgunluklar, uzun ve zorluklarla dolu bir cihad görevi bekliyordu.⁷¹

Buna göre söz konusu ayetin mesajı “Ey elbisesine bürünüp, sarıyan kalk ve etrafındaki gaflet ve delalet içinde olan insanları uyar. Eğer gafletlerinde ısrar ederlerse kendilerini korkunç bir azabın beklediği konusunda onları uyar ” şeklinde yorumlanabilir.⁷²

İnsanları uyarma görevi, nasıl yapılabilir? Müddessir suresinde Peygambere verilen ilahi görev, insanları dünyada kötülükten, ahirette cehennemden kurtarma, henüz fırsat elde iken, dosdoğru yola çağırma görevidir. Hz. Peygamber’e Kendi iç olgunluğu, huzuru için uğraş veren peygamberin kendine gelip kalkması ve insanlara ilahi vahyi duyurması, peygamberlik görevinin başlangıç noktasıdır. Peygamberlik görevinin başlangıç noktası ise, yanlış ve batıl yolda yürüyenleri ziyan edici tehlikeye karşı uyarmak ve böylece dosdoğru yolu gösterip selamete açılan kapılara yönlendirmektir. Kısacası ilahi azaba götüren her şeyden sakındırmanın gerekliliğini belirtmek ve uyarmak, Peygamberin en önemli görevlerindedir.⁷³

c) Sadece Rabbini Yücelt (وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ).

Hz. Peygamber’e verilen Rabbini yüceltme görevi, Müddessir Suresi’nde şu şekilde yer almaktadır: وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ “Sadece Rabbini yücelt!”⁷⁴ İlk vahiyden bu ayete kadar Rabbimiz kendisini “Ekrem, yaratan ve kalemle öğreten” olarak tanıtmıştı. Şimdi de “Ekber (En büyük)” olarak tanıtmaktadır. Allah’ın kendisini tanıtmaması süreci bundan sonra da devam edecektir.

Bu ayet inince Rasulullah (s.a.s) "Allahu Ekber" demiş; Hz. Hatice de tekbir almış, sevinmiş ve bunun vahyi olduğunu iyice anlamıştı⁷⁵ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ “Sadece Rabbini yücelt!”⁷⁶ Burada “Rabbeke”nin önce söylenmesi "sadece Rabbini" manasını ifade etmek içindir. “Fekebbir” kelimesinin başındaki "fa" harfi, bir şarta karşılık olma manasını ifade ederek önce gelen kısmın sonra gelen kısma bağlı olduğunu anlatır. Buna göre mana şöyle demek olur: Ve Rabbini, ancak Rabbini büyükle. Her ne olay olursa olsun hiçbir nedenle artık onu tekbir ile büyükleme görevini bırakma. Ayetteki “sadece” ibaresi başka hiçbir varlık adına tekbir getirilemeyeceğini yani başka hiçbir varlığın yüceltilemeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu emir, tevhit inancının temel direklerinden birini teşkil etmektedir.⁷⁷

⁷¹ Kutup, a.g.e.,XV,334-335.

⁷² Kutup, a.g.e.,XV,359.

⁷³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 458.

⁷⁴ el-Müddessir, 74/3.

⁷⁵ Âlûsî, Ebu'İfadl Şihâbüddînes-Seyyid, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's Seb'il Mesâni*, Beyrut, Dar-u İhya'ut- Turas, ty:XXIX,116; er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 240.

⁷⁶ el-Müddessir 74/3.

⁷⁷ Yazır, a.g.e., 2011: VIII,458-459 ; Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, XV,211.

⁷⁷ el-Müzzemmil, 73/8.

⁷⁷ el-Müzzemmil, 73/9.

⁷⁷ el-Müddessir, 74/3.

Müfessirler, ayetteki فَكْبِرُ "tekbir et" kelimesinin ne demek olduğu hususunda farklı izahlar yapmışlardır. Er-Râzî'nin görüşleri dikkatle üzerinde durulması gereken önemli görüşlerdendir.

a) Kelbi, "Rabbini putperestlerin söylediği şeylerden tenzih et, ulula" manasını verir.

b) Mukattil, "Bu, kişinin, "Allahu Ekber" demesidir" demiştir. Rivayet olduğuna göre bu ayet nazil olunca, Hz. Peygamber (s.a.s) kalktı ve "Allahu Ekber Kebira" dedi. Bunun üzerine, Hz. Hatice (r.a) de tekbir alıp, bunun ona gelen bir vahiy olduğunu anlayarak sevindi.

c) Bununla, namazda alınan tekbirler kastedilmiştir. Şimdi, eğer, "Bu sure, peygamberliğin başlangıcında nazil olmuştur ve o zaman henüz namaz farz değildi" denilirse, biz deriz ki: Hz. Peygamber (s.a.s)'in nafîle olarak namaz kıldığı, dolayısıyla da kıldığı bu namazlarda tekbir getirmekle emrolunması uzak bir ihtimal değildir.

d) Râzi burada şöyle bir ihtimalin de söz konusu olduğunu tefsirinde belirtir: Hz. Peygamber (s.a.s)'e, "Kalk, artık inzar et" denilince, bundan sonra da, "Rabbini boş ve abes işlerden tenzih et. Sana verilen bu inzar emrinin, senin ihlal etmen caiz olmayan, üstün hikmet ve önemli bir iş olduğunu da bil" denilmek istenmiştir. O halde, "Rabbini" kelimesi "Kalk ve inzar et" emrini te'kid eder bir durum arz eder.

e) Hak Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.s)'e inzarda bulunmasını emredince, sanki birisi "Peki ne ile hangi hususta inzar edecek?" diye sormuş da, bunun üzerine Cenabı-ı Hak da, "Rabbini, ortakları, benzerleri ve zıtları bulunmaktan, tenzih etmesi şeklinde yapar" buyurmuştur. Bunun bir benzeri de, Nahl Suresi'ndeki, "*Benden başka hiçbir tanrı olmadığı hakikatiyle inzar edin. Benden ittika edin*"⁷⁸ ayetidir. O halde bu, Allah'ı tanımaya ve O'nu tenzih etmek gerektiğine dair olan davetin, diğer davet çeşitlerinden önce geldiğine dikkat çeken bir ifadedir.⁷⁹

Alûsi, " فَكْبِرُ tekbir et" kelimesi için şöyle der: "Sadece Rabbini tekbir et. Tekbir, inanarak ve dille söyleyerek, Yüce Allah'ı büyüklük ve ululukla nitelemektir."⁸⁰

Mevdûdî ayetteki tekbirin bütün boyutlarını ifade edecek şekilde felsefi bir boyut kazandırır ve şunları ifade eder: "Rabbini artık yücelt. Büyüklüğün ancak O'nun şanı olduğu ve O'na karşı her şeyin küçük ve değersiz olduğunu unutma. Bu, bir peygamberin bu dünyada yerine getireceği ilk ve en baştaki vazifesidir. Bu vazife gereğince Peygamberler, Allah'ın dışında bütün büyüklük taslayanları bir kenara iterek, cahil insanlara bu kâinatın yüceliğinin ancak ve ancak Allah için olduğunu, O'nun dışında kimsenin buna layık olmadığını bildirirler. Onun içindir ki İslam'da "*Allah-u*

⁷⁷ Âlûsî, *Rûhu'lMeânî fi Tefsiri'l Kur'ani'lAzîm ve's Seb'il Mesânî*, XXIX,116; er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 240).

⁷⁷ el-Müddessir, 74/3.

⁷⁸ en-Nahl, 16/2.

⁷⁹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII,240,241.

⁸⁰ Alûsi, *Rûhu'lMeânî fi Tefsiri'l Kur'ani'lAzîm ve's Seb'il Mesânî*, XXIX,116.

Ekber” en önemli kelimedir. Ezana başlarken bunu ilan ederiz. Namaza da bununla başlarız. Otururken kalkarken Allah en büyüktür deriz. Bir hayvanı keseceğimiz zaman "Allah'ın adıyla, Allah en büyüktür" deriz. Tekbir nidası bütün Müslümanlar için en bariz bir nişandır. Çünkü bu ümmetin Resulü de ilk vazifesine Allah-u Ekber diyerek başlamıştı. Burada lâtif bir tenkit vardır ki onu anlamak gerek. Bu ayetin nüzul zamanı anlatılırken de denildiği gibi bu, Allah Resulüne Risâlet vazifesini yerine getirmesi için verilen ilk emirdi. Şurası açıktır ki, böyle bir vazifeyle emir öyle bir toplum ve öyle bir şehirde verilmişti ki o sadece şirkin merkezi değil oradaki herkes müşrikti. Daha önemlisi Mekke, bütün Arap yarımadasının müşriklerinin en büyük tapınağı idi. Kureyşliler de bu mabedin bekçileri idiler. İşte böyle bir yerde yapayalnız tek başına Tevhidin bayrağını yükseltmek çok tehlikeli bir işti. Onun için "Kalk ve uyar!" emrinden hemen sonra "Rabbinin yüceliğini ilan et" buyrulmuştur. Yani şu anlam çıkıyor: "Sana karşı çıkan o korkunç ve büyük güçlere hiç aldırış etmeden açık açık benim Rabbim hepsinden daha büyüktür, de. Bu çağrıya karşı koyanların Allah'a karşı hiçbir ehemmiyeti yoktur. Allah yoluna girenler için en büyük cesaret verici şey, Allah'ın büyüklüğü bir kimsenin kalbine girdikten sonra o kimsenin Allah'ın rızası için bütün bir dünyayı karşısına almaktan çekinmeyeceği gerçeğidir.”⁸¹

O halde insanın hiçbir zaman kendini yeterli görmemesi, büyüklenmemesi ve her zaman aciz bir varlık olduğunu unutmaması gerektiği, büyük olan sadece tek başına Allah olduğu belirtilmektedir. Her ne olursa olsun, hiç bir gerekçeyle O’nu yüceltme görevini bırakma.⁸²

d) **Elbiseni Temiz Tut** (وَتِيَابَكَ فَطَهِّرْ)

“وَتِيَابَكَ فَطَهِّرْ” *“Elbiseni temizle”*⁸³ Ayetinde, Peygamber(s.a.s)’den elbiselerini ve öz benliğini temiz tutması istenir. Siyâb kelimesi, Arapça ’da hakiki ve mecazi anlamı olan sözcüklerden biridir. Bu nedenle anılan kelime, bu ayette hem hakiki hem de mecazi anlamda kullanılmış olabilir.⁸⁴

“وَتِيَابَكَ فَطَهِّرْ” *“Elbiseni temizle”* ayetinde geçen "Tahura-yathuru" fiilinden "tuhr" ve "tahâret" mastarı sözlükte pislik ve kirden arınmak, temiz olmak demektir.⁸⁵

Türevleriyle birlikte, Kur’an’da 31 ayette zikredilen bu kelime(tuhur), Cahiliye döneminde sadece maddi temizliği ifade ederdi. İbn Zeyd diyor ki: “Müşrikler temizlenmezlerdi. Onun için Yüce Allah, Resul’üne temizlenmesini ve elbisesini temizlemesini emretti”⁸⁶

⁸¹ Mevduđi, Ebu’l- Al’â, *Tefhimu’l- Kur’an*, (Çev.: Muhammed Han Kayanî; Yusuf Karaca; Nazife Şişman; İsmail Bosnalı; Ali Ünal; Hamdi Aktaş), İnsan Yayınları, İstanbul 1996. VI, 468, 469.

⁸² Kutup, *fi Zilâli’l Kur’an*, XV, 360.

⁸³ el-Müddessir, 74/4.

⁸⁴ er-Râzî, a. g. e., XXII, 243; Kutup, *fi Zilâli’l Kur’an*, XV, 360, 361.

⁸⁵ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

⁸⁶ İbn Kesir, Mevdüddin Ebu’l Fidâ İsmail, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, (çev. Bedrettin Çetiner, Bekir Karlığa), Çağrı Yayınları, İstanbul 1990, XIV/8178.

Kur'an ayetlerinde bu kelime bazen maddi, bazen de manevi temizliği ifade eder. Meselâ; cünüplükten temizlenme eylemi için "*Cünüp olduğunuzda temizlenin*"⁸⁷ ifadesi kullanılmıştır. Kur'an'da, "Müşrikler pistir onlar bu yıldan sonra Kâbe'ye yaklaşmasınlar" denilmiştir.⁸⁸Bu da gösteriyor ki müşrikler, küfürlerinden dolayı manen pis sayılmaktadırlar.

Bundan dolayı da harem bölgesine girmeleri yasaklanmıştır.

“ وَثِيَابَكَ فَطَّهِّرْ ” *“Elbiseni temizle”* Bu ayet hakkında müfessirlerin görüşleri:

1) Abdullah b. Abbas, İkrime, Kata de, Dahhak ve İbrahim en-Nehai'ye göre; elbiselerini, günah işleme ve ihanette bulunma, manevi kirlerinden temizle, demektir. Katade diyor ki: Araplar ahdi bozan adama “elbisesi kirli”, verdiği sözü yerine getirene ise “elbisesi temiz” derler.

2) Abdullah b. Abbas'a göre, güzel ameller işle, davranışlarını düzelt, demektir. Yüce Allah, elbiseyi kalpten kinaye olarak zikretti. Yani “kalbini günah ve isyanlardan temizle” buyurdu. İbn Abbas, Gıylan'ın şu sözünü şahit getirdi: “Allah'a hamdolsun, ben hiç günahkâr elbisesi giymedim. Hainliğe de bürünmem.

3) Muhammed b. Sirin ve İbn-i Zeyd'e göre ise elbiselerini su ile yıka ve onları necasetten arındır demektir.

Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ancak manevi kirlere arın, şeklindeki görüşün, selefın çoğunluğunun görüşü olduğunu bildirmiştir.⁸⁹

Ancak ayette mana olarak kinayeye vurgu yapılması, hakiki mananın kastedilmesine engel olmadığı için, bu şekilde bir tefsir aynı zamanda gerek bedenin gerek elbisenin maddi temizliğinin emredilmiş olmasına aykırı olmaz.⁹⁰

Dolayısıyla Peygamberimizden kişiliğiyle, ruhuyla ve davranışlarıyla temiz olması istenmektedir.

“(*Elbiseni temizle*) Ayetteki elbiseni temizlemeden kastedilen mananın mecazi olduğunu savunan Râzî de şöyle der: Bu kinayenin güzel oluşunun sebebi şudur: Elbise insandan ayrılmayan bir şey gibidir. Dolayısıyla, Araplar elbiseyi, insandan kinaye yaptılar ve Şeref elbisesi; iffet de eteğin içindedir” dediler. Ayrıca içi temiz olanın dışı da temiz olur. İç temizlik elbisenin temizliğine de yansır. Çünkü genelde içini temizleyen kişi pisliklerden kaçınacaktır.⁹¹

Fakat kinaye, hakikî mananın da kastedilmesine engel olmadığı için, bu şekilde bir tefsir aynı zamanda gerek bedenin gerek elbisenin maddi temizliğinin emredilmiş

87el-Mâide 5/6 (وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا).

88et-Tevbe 9/28(إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا).

89 et-Taberi, *Taberî Tefsiri*, VIII,475,476;bkz., es-Sâbûnî Muhammed Ali, *Safvetüt-Tefâsir*, (çev.: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz),Ensar Neşriyat, İstanbul 1995,VII,120.

90 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII,459.

⁹¹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII,242.

olmasına aykırı olmaz. Çünkü "taharet" ve "nezafet" kelimeleri dilimizde temizlik manasına gelmekle birlikte taharet, nezafetten daha genel olarak maddî ve manevî temizliği kapsar. Bununla beraber burada bundan başka bir mana daha vardır ki o da "siyâb" kelimesinin bir şeyi yakından bürüyen, kuşatan şeyden ve zarftan kinaye ve mecaz olmasıdır. Nitekim bir takım kişilerin üzerine atılıp binerek alıp getirdikleri bir deveyi anlatmış olduğu şu beytinde Leylâ:"Ona hafif hafif bazı giysiler attılar. Şimdi onun ürkütülmüş deve kuşundan başka bir benzerini göremeyiz." derken devenin üzerindeki insanları önce giysilere, sonra da koşan deve kuşunun üzerindeki tüylere benzetmiştir. Yani "seni üzerindeki giysiler gibi yakından sarmış olan cemaat ve topluluğunu, ilk önce etrafındaki kimseleri temizle" demek olur ki bu mana "Önce en yakın akrabalarını uyar."(Şuara, 26/214) ayetinin manasına da uygun düşer. Hem bunda Hz. Peygamber (s.a.s)'in maddî ve manevî nefis temizliği öncelikle anlatılmış olacağından onun nefisindeki temizliğini hatırlatmaya gerek kalmaz"⁹²

“ وَتَيِّبَاكَ فَطَهَّرْ “ *Elbiseni temizle*” ayetinde geçen “ siyab” kelimesini Mevdûdî maddi manasıyla alıp, buradaki temizleme emrinin maddi kirle alakalı olduğunu söylemişlerdir. Ayetin zahirinden, herkesçe bilinen giysilerin temizlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ayeti maddi manasıyla alan Mevdûdî, elbisenin kişinin şahsiyetinin aynası olduğunu belirterek kişinin kıyafeti temiz olduğu zaman ahlakının da güzel olduğunun anlaşıldığını ve siyab kelimesinin bu nedenle maddi manasıyla yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir.⁹³

O halde bu yorumların sonunda şunu söyleyebiliriz; ayette gerek beden gerekse elbise temizliğini anlamak mümkün ise de kinaye yoluyla kastedilenin; benliğini arındırmak, kalbin bütün kötülüklerden temizlenmesi olduğu üzerinde durulmaktadır. Peygamber büyük bir görevi yani tevhidi yayma görevini yerine getiriyordu. Bu da ancak temiz, arı ve duru bir yürekle, sürekli temiz, sürekli kötülüklerden arınmış bir gönül ile mümkün olmaktadır. Vahyin başlangıç ortamındaki şirk pislüğünden, Yüce Allah, peygamberin gönlünü uzak tutmasını, gönlünü sürekli temiz tutarak vahyi yayması gerektiğini ayette açıkça vurgulanmaktadır.⁹⁴

Müddessir suresinde, Hz. Peygamber'e verilen emirlerden biri olan bu temizlenme eylemini, öncelikle kendisinde gerçekleştirip daha sonra Allah'ın ayetlerini okuyup, öğreterek insanların temizlenmesine, böylelikle kurtuluşa ermelerini sağlamalıdır.

Nitekim Peygamberin arındırma görevi, Bakara Suresi'nde şu şekilde belirtilmektedir: “Kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi arındıran, size kitabı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi öğreten bir peygamber gönderdik”⁹⁵ Kitap ve hikmet öğretilmedikçe, insanlar kalp ve beyinlerindeki yanlışlarından arındırılmadıkça, insanları manevi kirlerden alıkoymak mümkün olmamaktadır.

⁹² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 459,460.

⁹³ Mevdûdî, *Tefhimu'l- Kur'an*, VI,469.

⁹⁴ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII,242:Yazır,a.g.e., VIII,459

⁹⁵ el-Bakara,2/151.

Bu bağlamda manevi temizlemenin birinci şartı, Şems Suresi'nde geçtiği üzere, nefsin kötüye açık olan kısmının etkisinden kurtulmak, ikinci şartı da günaha düşmüş ise o günahı temizlemek, ondan arınmaktır.⁹⁶ Çünkü manevi olarak temizlenemeyen kişinin şahsiyet terbiyesini oluşturması ve gönlüne vahyi yerleştirmesi imkânsızdır. Kendi gönlünü temiz tutamayan başkasının gönlündeki şirk ve inkâr kirini gideremez, temizleyemez. Kişinin önce kendi gönlünü temiz tutması, arındırması gerekmektedir. Yine Kur'an'da Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşılır.*”⁹⁷

Bütün rivayetleri toplar ve sıralarsak elbiseden maksat;

- a) Ameldir.
- b) Kalptir.
- c) Nefistir.
- d) Cisim (beden) dir.
- e) Aile halkıdır.
- f) İnsanlardır.
- g) Dindir.
- h) İnsanın üzerine giydiği elbiselerdir.⁹⁸

Her iki mana(hakiki ve mecazi) birlikte değerlendirilirse ayetin muhtemel anlamları şu şekilde özetlenebilir; Ey insan, giysilerini ve bedenini maddi pisliklerden, öz benliğini de hata ve günahlardan temizle. Dışını ve içini daima temiz tut.⁹⁹

Görüldüğü gibi bu ayetle temizliğin, hem “taharet” hem “nezaket” hem de “zerafet” boyutuna işaret edilmektedir.¹⁰⁰

e) **Bütün Pisliklerden Kaçın**(وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ).

Bütün pisliklerden kaçın.¹⁰¹ Ayette, insana, bütün kötülüklerden, maddi-manevi kirlilerden uzak durması emredilir. İbn Manzur ve Isfahani; “وَالرُّجْزَ” “Pislikten kasıt, her türlü pisliktir. Akidedeki pislik, düşüncedeki pislik, ahlâkî pislik,

⁹⁶ eş-Şems,91/7-9. Nefse ve onu biçimlendirene, Sonra da ona kötülük ve takva kabiliyetini verene yemin olsun ki, Elbette nefsini temizleyip parlatan kurtulmuştur. وَأَنْفُسٍ وَمَا سَوَّيْنَاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْنَاهَا.

⁹⁷ es-Saff 61/2-3 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

⁹⁸ Kurtubi_, Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, (terc.: M. Besir Eryarsoy), Buruc Yayınları., İstanbul 2003,XVIII, 164; Kutup, *fi Zilâli'l Kur'an*, XV,360

⁹⁹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII,242-243:ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't Tenzîl ve Uyûni'l Akâvîl*, VI,253

¹⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 459.

¹⁰¹ el-Müddessir 74/5.

ameldeki pislik, beden ve elbisedeki pislik ve yaşantıdaki pislik vs. İşte bunlardan kendini temiz tut” şeklinde bir mana vererek açıklamışlardır.¹⁰²

Râzî “Ve’r-rucze fehcur” ayetinde ki “Rücz” sözcüğünü şöyle açıklar: “Rücz, ricz gibi kötü pislğin(murdarın) adıdır”.¹⁰³

Yazır ise, ayette yer alan “رُجَزٌ وَرُجَزٌ” sözcüğü için, pislik, azap ve günah” gibi anlamlar taşıdığını ifade ederek ancak burada put ve heykel manasının da olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de “rücz”, dokuza yakın, murdar nesne hakkında da kullanılmıştır. İçki, kumar, tazim için dikili taş, fal okları, ilahi azap, domuz eti, put, inkâr ve azgınlık da bunlardandır. Ayetlerde geçen “rücz” kelimesinin ifade ettiği manalardan şu anlaşılmaktadır: “rücz” ilahi azaba sebep olan her şeydir.¹⁰⁴

İlk müfessirler Müddessir suresi’ndeki فَاهْجُرْ وَرُجَزٌ “Ve’r-rucze fehcur” ayetindeki, uzak durma emrini şu şekilde yorumlamaktadırlar;¹⁰⁵

1) Abdullah b. Abbas, Mücahit, İkrime, Katade ve İbn-i Zeyd bu ayetin ilk kelimesindeki ra harfini ötreli olarak yani “Rücz” şeklinde okumuşlar ve bundan kastın putlar olduğunu söyleyerek ayeti şöyle izah etmişlerdir: “Sen, putlara ibadet etmekten ve onlara hizmette bulunmaktan kaçın. Yüce Allah, Rasulullah’a, onlardan uzak durmasını, onlara gelmemesini ve yaklaşmamasını emretti”

2) İbrahim en-Nehai ve Dahhak bu ayetin ilk kelimesindeki “ra” harfini esreli olarak yani “Riciz” şeklinde okumuşlar ve bundan kastın çok günah işleme olduğunu söyleyerek ayeti şöyle izah etmişlerdir: “Sen, seni azaba götüreceğünahları işlemekten kaçın”¹⁰⁶

Ayetteki de “rücz” dan anlaşılması gereken mana, şirkin pislğidir. Yani maddi değil; manevi bir pisliktir.¹⁰⁷

Yorumlardan anlaşılan, putlardan uzak durmak ya da onlara tapmamak veya yaklaşmamak anlaşılmaktadır. Nitekim Yüce Allah Hac Suresinde mealen: “Pislikten, putlardan sakın”¹⁰⁸ buyurmuştur.

“ وَرُجَزٌ فَاهْجُرْ ” “Ve’r-rucze fehcur” ayeti, bütün güzel ahlakı kapsayan bir sözdür. Sanki Rasulullah’a (s.a.s.) şöyle denilmiştir: Kabalıktan, çirkin olan her şeyden uzak dur. Müşriklerin ahlakı ile ahlaklanma. Burada “uzak dur” emrinden maksat, “uzak durmaya devam et” demektir. Nitekim Müslüman “Bizi doğru yola ilet”¹⁰⁹ der. Bu, Müslümanın, doğru yolda olmadığı manasına gelmez. Aksine bu, “Bizi doğru yolda

¹⁰² Mevdûdî, *Tefhimu'l- Kur'an*, VI, 470.

¹⁰³ Râzî, a.g.e., XXII, 244.

¹⁰⁴ Yazır, a.g.e., VIII, 460.

¹⁰⁵ el-Mâide 5/90, el-Enam 6/125, 145, et-Tevbe 9/95, el-Hacc 22/30.

¹⁰⁶ et-Taberi, Taberî Tefsiri, VIII, 476; Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, XVIII, 170.

¹⁰⁷ Yazır, a.g.e., VII, 460.

¹⁰⁸ el-Hacc 22/30.

¹⁰⁹ el- Fatiha 1/6 (إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ).

sabit kıl” demektir. İşte ayetteki durumda böyle olup, pislikten, putlardan uzak dur anlaşılmalıdır”¹¹⁰.

وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ Ayet de geçen hicret kelimesine, Allah Müddessir suresinde farklı bir anlam kazandırmakta, şirk ve tüm kirli işlerden uzak durmayı, süreklilik haline getirmesini emretmektedir. Putlara ibadetten, kabalıktan, her türlü ahlaksızlıktan, azaba, maddi ve manevi hastalıklara, musibetlere sebep olacak günahtan, temiz olmayan hallerden uzak durmaya devam et, müşriklerin ahlakından uzak dur, temizlikten, taharetten, ibadet ve itaatten ayrılma.¹¹¹

Râzî, konuyu özetlercesine tefsirinde şöyle yorum yapar; Hz. Peygamber’e sanki, sakın bu pis şeylere yaklaşma. O müşriklerin ahlakı ile ahlaklanma. Aksi takdirde harama, şirke ve küfre girersin. Yaşantınla İslam’a örnek ol. İnsanlar senin şahsında İslam ahlakını görsünler. Bu uzak duruş Allah emretti diye yapılırsa ibadet olmaktadır. Bu mana Yüce Allah’ın وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ “elbiseni de temizle”¹¹² ayetini “huyunu güzelleştir, nefsinin günah ve çirkin şeylerden arındır” şeklinde tefsir edenlerin yorumuna da uygun düşer.¹¹³

Burada tevhit inancının temeli vurgulanmaktadır. Çünkü tevhit inancında en temel nokta kalbi şirkin pisliğinden temizlemektir. Böylece manevi kirlilerden arınmaktır.

f) Minnet Altında Bırakma (وَلَا تَمُنُّنَ تَسْتَكْبِرُ)

Müddessir Suresi’nde Yüce Allah’ın Hz. Peygamber’e yaptığı başa kakmama şeklindeki ilahi emri şöyledir: وَلَا تَمُنُّنَ تَسْتَكْبِرُ “Yaptığını çok görerek başa kakma”¹¹⁴ Ayetin beyanına göre insan, yaptığı iyiliği çok görüp başa kakmamalı, gösteriş veya çıkar için değil, sırf Allah rızasını gözeterek iyilik yapmalıdır. İnsandan, yaptığı iyiliği çok görmemesi ve onu kendine kazanç aracı kılmaması istenir. Ayette geçen “Menne” sözcüğü vermek ve verdiği başa kakmak anlamına geldiği gibi, bazen “zaaf göstermek” anlamında da kullanılmaktadır. “Yaptığını çok görerek başa kakma”¹¹⁵, Bu ayette “Menne” sözcüğü için iki mananın açıklandığını söyleyen Yazır, şöyle der: “Birisi, menn, başa kakmak manasına olarak, yaptığın işi, hizmeti, iyiliği çok sayarak başa kakma, yaptığın işle nazlanma” demek olur. Birisi de menn, iyilik ve lütuf manasına olarak, "bir iyilik yaptığın, bir lütuf ve ihsanda bulunduğun zaman, verdiğin kimseden karşılığında daha çoğunu almak maksadıyla yapma" demek olur. Yani on para sadaka verip de yirmi paralık hizmet ve saygı bekleyenler gibi dünya ticareti ve maksadını gözeterek veya gösteriş ve ikiyüzlülük yaparak iyilik etme; sırf Allah için iyilik et, başkasından bir karşılık bekleme. Bu mana İbnü Abbas'tan nakledilmiştir.¹¹⁶

¹¹⁰ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 244; es-Sabuni, *Safvetüt-Tefâsir*, VII,120-121.

¹¹¹ ez-Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 211.

¹¹² el-Müddessir, 74/4 .

¹¹³ Râzî, a.g.e., XXII, 244.

¹¹⁴ el-Müddessir 74/6.

¹¹⁵ el-Müddessir 74/6.

¹¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 460.

Mevdûdî de bu ayet hakkında şöyle der: “Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma” diye geçen ayetin anlamı çok geniştir. Bir kelime ile tam olarak tercüme edemeyiz.¹¹⁷

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.s)'e, bu ayetten önce şu dört şeyi, yani

- a) Kavmini uyarmasını,
- b) Rabbini tazim etmesini,
- c) Elbisesini temizlemesini,

d) Azaptan, gûnahtan sakınmasını emretmiş, daha sonra da, وَلَا تَمُنُّنْ “Yaptığını çok görerek başa kakma”¹¹⁸ demiştir ki: “Bu, tıpkı yaptığını çok gören, büyük gören kimse gibi, bu güç işleri yerine getirdiğin için, Rabbine minnette bulunma, başına kakma, tam aksine, bütün bunlara, Rabbinin rızasını elde etmen, bu sayede ona yaklaşman için ve bununla O'na minnette bulunmaksızın, evet bütün bunlara katlan. “Demektir. Hasan el-Basri de bu manada, “Yaptığın iyilikleri Rabbine minnet edip de, böylece onları çok bulma” demiştir.¹¹⁹

Taberi bu ayet hakkındaki müfessirlerin görüşlerini şöylece açıklamıştır:

1) Abdullah b. Abbas, Damre b. Habib, Ebu el-Ahves, İkrime, İbrahim en-Nehai, Dehhak, Katade, Tavus ve Mücahid ayeti şu şekilde izah etmiştir: “Ey Muhammed, sen daha fazlasını sana versinler diye hediye verme.” Yani, verdiği şeyden daha büyük bir karşılık bekleme. Dehhak diyor ki: “Verdiğin hediye karşılığında daha fazla bir şey almak faiz gibi gözükse de helaldir. Ancak bu, özellikle Rasulullah'a yasaklanmıştır”.¹²⁰

“Karşılık bekleyerek vermenin yasaklanmasındaki hikmet, bağışın, iffet ve kemalden dolayı, karşılık beklemeden olmasıdır. Zira Rasulullah (s.a.s.) en üstün edep ve en yüce ahlâk ile memurdur”.¹²¹

2) Hasan-ı Basri ve Rebi' b. Enes, ayeti şu şekilde izah etmiştir: “Yapmış olduğun amelinden dolayı Rabbine karşı sitemde bulunma ve amelini gözünde büyütme. Zira amelini, Rabbinin sana verdiği nimetler karşısında çok büyük bir şeydir.”

Taberi, bu görüşü tercih etmiş ve bundan önceki ayetlerin, Rasulullah'a, Allah'a ciddi bir şekilde yalvarmasını ve gördüğü eziyetlere karşı sabretmesini emrettiklerini, bu ayetin de o ayetlerle uyumlu bir şekilde yorumlanmasının doğru olacağını söylemiştir.

3) Mücahit, ayeti şu şekilde izah etmiştir: “Ey Muhammed, sen çokça hayır işlemekten gevşeme, sıkı dur.”

¹¹⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l- Kur'ân*, VI, 470.

¹¹⁸ el-Müddessir 74/6.

¹¹⁹ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 245-246.

¹²⁰ et-Taberi, *Taberî Tefsiri*, VIII, 476,477.

¹²¹ es-Sâbûnî *Safvetüt-Tefâsir*, VII,121.

4) İbn Zeyd, ayeti şu şekilde izah etmiştir: “Ey Muhammed, sen nübüvvetini insanların başına kakarak ondan dolayı insanlardan ücret alıp malını çoğaltmaya kalkma”.¹²²

Ancak görüldüğü gibi müfessirlerin yorumları birbirine yakındır. Kurtubi, bu görüşler içerisinde en kuvvetli olarak İbn Abbas'tan gelen şu görüşü görmektedir: Daha fazlasını almak maksadı ile bir mal vermeye kalkışma, şeklindeki açıklamasıdır. Nitekim: “Filana şunu verdim” denilir. Yapılan bir bağışa, verilen bir şeye de; denilir. Bu buyrukla sanki ona yaptığı bağışların, insanların ona karşılık ve mükâfat vermesini gözetlemek için değil de, sadece Allah için olmasını gözetmesini emretmiş gibidir. Çünkü Hz. Peygamber, dünyalık toplayan birisi değildi.¹²³

Şunu ifade etmek gerekirse bütün bu manalar, aynı şeyin farklı yönlerden ifade edilmesidir. Bu da yapılan bir eylemden gerek maddi gerekse manevi hiçbir karşılığın beklenmemesi ve yapılan hakkında devamlı surette konuşulmaması gerektiğidir. Minnet altında bırakmak ve insanlara eziyet etmek amelin Allah katına çıkmasını engellemekte, karşılığının insanlardan beklenmesine sebep olmaktadır. Ancak minnet ve eziyetin karışmadığı bir infak, ibadeti Allah katına yüceltmekte ve ödülü Allah tarafından belirlenmektedir.

Yüce Allah, kişilerin birbirleri ile olan sosyal ilişkilerinde, birbirlerine karşı minnet etmelerini yasaklamıştır. Kişilerin birbirlerine karşı minnet etmeleri, çok kötü ve haysiyet kırıcı bir davranıştır. Bundan dolayı müntesiplerine zarar verecek her türlü izzet kırıcı yaptırımını men eden Kur'an, İslâm devletinde, yardıma muhtaç kişilerin izzetlerini muhafaza etmek hikmetine bağlı olsa gerek, zekâtın kanuni bir vergi şeklinde, fakirler tarafından değil de, onu toplayarak fakirlere dağıtmak üzere bir kurum olarak amilleri (zekât toplayıcılarını) ihdas etmiştir. Bu da onun, insan onuru ve psikolojisine verdiği önemi gözler önüne sermektedir.¹²⁴

g) Rabbin İçin Sabret (وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ)

Sabır, acı, yoksulluk ve haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme,¹²⁵ bir zahmet ve acıya veya bir tecavüze ve haksızlığa maruz kalmadan ve hiddete kapılmadan tahammül etmektir.¹²⁶ Uğranılan musibetlerden dolayı Allah'tan başkasına şikâyet etmemektir.¹²⁷ Bir başka deyişle sabır, engellemek, hapsetmek, atmak, korku ve sıkıntı anlarında nefsi engellemek, Allah'a itaat etmede günahlara karşı sabretmek, savaşta düşmanın zulmüne tahammül etmek olarak da tanımlanmıştır.¹²⁸

¹²² et-Taberi, a.g.e., VIII,477; Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, XVIII, 170,171.

¹²³ Kurtubi, a.g.e., XVIII, 171.

¹²⁴ Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, 256,257.

¹²⁵ T.D.K *Türkçe Sözlük*, I-II, Ankara 1988“Sabır” md, II,1236.

¹²⁶ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, İstanbul.1307, s. 797.

¹²⁷ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, İstanbul 1265, s. 131.

¹²⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II,403,404.

İzutsu, sabrı belalar ve acılar karşısında itidali muhafaza ve her türlü zorluğun ortasında bile kişinin, davasının bayraktarlığını yapmakta sebat etmesi için gerekli güce sahip olmak şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁹

Bir önceki Müzzemmil suresinde, Hz. Peygamber'e yalanlamalara ve kötü sözlere karşılık sabır ve onları güzel bir biçimde terk etme; yani onlara karşı ne sertlik ne de ilişkiyi kesmeye başvurmadan bir tavır takınması öğütlenmektedir. "وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَاقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا" *"Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl"*¹³⁰ Sabrın nüzul sürecinde ilk geçtiği yer burasıdır.

Rabbimiz, sabrı Âl-i İmran 146'da "Nice peygamberler de vardı ki kendileriyle beraber birçok Allah erleri savaştılar; Allah yolunda kendilerine isabet eden şeylerden gevşemediler, zaafa düşmediler ve boyun eğmediler. Ve Allah, sabredenleri sever." şeklinde beyan buyurmuştur. Ancak Allah'ın Kur'an'da sabırlı insanları övmesi ve onları hesapsızca ödüllendireceğini bildirmesi, bu kelimenin daha derinlikli olarak incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Sabır Kur'an'da 104 yerde zikredilir. Kur'an'da "saber" fiili 3 edatla birlikte kullanılır.

"Saber ala": karşı göğüs gerdi

"Saber an": rağmen hakta direndi

"Saber li": için sebat etti. Anlamında kullanılmıştır.

Bütün bu sabır ayetlerinde tek bir amaç vurgulanmaktadır; o da Allah'ın hüküm ve rızasıdır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

"...O halde Rabbinin hükmü için sabırla katlan"¹³¹

"...Öyleyse Rabbinin hükmü için diren"¹³²

"...Rabbin rızası için sabret"¹³³

Bütün bu ve bunun benzeri ayetlerde sabır; Allah'a karşı kulluk görevlerinin yerine getirilmesinde karşılaşılan güçlüklerle ve sıkıntılara; insanlarla olan ilişkilerde, onlar tarafından gelecek cefa ve sıkıntılara, sabırla göğüs gerilebileceği görülmektedir. Sabır, insanların karşılaştıkları engeller karşısında, ruhen çöküntüye uğramasını engelleyen bir hal olup aksine kişiyi dinamizme sevk etmektedir.

Hz. Peygamber'in çekeceği sıkıntılara karşı kimin adına sabredebileceği, Müddesir Suresi 7. ayette geçmektedir. (وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) *Rabbin için sabret!* Ayette, mü'min, benlikten, "sabırla Rabbine yönelmesi" istenir.

¹²⁹ İzutsu, Toshihiko, *Kuran'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, (çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1997. s. 147.

¹³⁰ el-Müzzemmil 73/10.

¹³¹ el-Kalem 68/48. "فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُكِنُّ وُجُوهَكَ لِلنَّاسِ لِمَا يَكْفُرُونَ" "فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آيَةً أَوْ كَفُورًا"

¹³² el-İnsan 76/24. "فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آيَةً أَوْ كَفُورًا"

¹³³ el-Yunus 10/109. "وَأَتَّبِعْ مَا يوحىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ"

Müddessir suresi'nde geçen (وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) "sabret" emri müfessirler tarafından açıklanırken uyarma görevini yerine getirirken karşılaşılan zorluklara "Allah adına sabret" manası verilmektedir¹³⁴.

(وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ) ayetini Âlimlerden bazıları şu görüşleri ile tefsir etmişlerdir:

1) Mücahit ve İbn-i Zeyd, ayeti şu şekilde izah etmiştir: "Ey Muhammed, sen, davetin karşılığında çekeceğin sıkıntılara, Rabbinin rızası için sabret."

2) İbrahim en-Nehai, ayeti şu şekilde izah etmiştir: "Verdiğin şeylerden dolayı karşılık bekleme. Onların karşılığında Rabbine sabret, fedakârlıkta bulun"¹³⁵.

Yazır, tefsirinde Hz. Peygambere verilen görevin zor olduğunu, verilen emirlerin sonuna Yüce Allah, sabrı koyarak, bu zorlukların ancak Allah'a sabırla aşılabılır olduğunu şöyle açıklar; "Sana verilen bu görev çok zor bir iştir. Bu yüzden birçok musibet ve eziyetlerle karşı karşıya kalacaksın. Ama ne olursa olsun Rabbinin hatırı için bunlara sabret ve bu vazifeyi sebat ve karar ile yerine getir"¹³⁶

Müddessir suresinde "Yüce Allah sanki şöyle der: Onların eziyetlerine sabret. Önlerinde, yaptıkları eziyetin akıbetini görecekleri, senin de sabrının karşılığını alacağın korkunç bir gün vardır."¹³⁷

Kur'an'da sabır müminlerin en önemli sıfatlarından biri olarak zikredilmektedir. Kur'an'da müminler sıkıntıda, savaş ve hastalık halinde sabredenler¹³⁸ olarak tanımlanmaktadır. Sıkıntı, hastalık ve savaş daima sabır gerektiren olgulardır. İnanlar sabırla tüm bu sıkıntılara dayanmaktadır. İnanmayanlar ise, kendisine nimet verildiğinde memnun olmakta ama bir sıkıntı ile imtihan edildiğinde sızlanmaktadır.¹³⁹

Sabreden müminlerin başlarına gelen musibetler karşısındaki tavırları şu ayette belirtilmektedir: "*Sabredenler, kendilerine bir musibet geldiğinde: Biz, Allah'ın kullarıyız ve biz, O'na döneceğiz' derler*"¹⁴⁰

Hayat, sıkıntılarla doludur. Mü'minin hayatında da mutlaka sıkıntılı anlar olacaktır. Bunun için Rabbiniz, sabrınızı ve samimiyetinizi ölçmek için, bizi çeşitli sıkıntılarla imtihan edeceğini haber vermiştir. Demek ki insanın hayatında sıkıntı, vazgeçilmez bir gerçektir ve onu tabii karşılamak gerekir. Burada önemli olan, beklenmedik zamanda kapımızı çalacak olan sıkıntıları, sabırla karşılamak; gülerken de ağlarken de taşkınlık etmeden tam bir mü'min tavrı sergileyebilmektir.

¹³⁴ er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 243.

¹³⁵ et-Taberi, *Taberî Tefsiri*, VIII,477; Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, XVIII, 174.

¹³⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 460.

¹³⁷ es-Sabûni, *Safvetüt-Tefâsir*, VII, 118, 121.

¹³⁸ Bkz. Bakara, 2/177. وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ.

¹³⁹ Bkz. el-Fecr, 89/15,16. وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَيْتُ رَبِّي فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ. İnsan ise; Rabbi onu deneyip de kendisine ikramda bulunduğu, ona bol bol nimetler verdiğinde, "Rabbim bana ikram etti" der. -Ama ne zaman onu deneyerek, rızını kıssa, hemen: "Rabbim bana ihanet etti" der.

¹⁴⁰ er-Ra'd 13/22.

Sabır mü'minin başına gelen büyük felaketler karşısında ayakta durabilmesine destek olmaktadır. Yüce Allah insanları dünya hayatında birçok şeyle imtihan edeceğini, Bakara suresinde bildirmektedir. *“Elbette, sizi korku, açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle deneriz. Sabredenleri müjdele”*¹⁴¹ Ayette Allah, insanı, psikoloji, fizyoloji, ekonomi, bilim gibi alanlarda, kısacası hayatın her alanında imtihan edeceğini bildirmektedir. İşte, bu gibi durumlarda insanın metanetini ve hayata bağlılığını kaybetmesini önleyen, çektiği acılara rağmen Allah'a isyan etmeden mücadelesine devam edebilmesini ve ayakta kalabilmesini sağlayan güç, sabırdır. Mü'min, bu dünyada meydana gelen iyi ve kötü her şeyin Rabbinin kudreti ve iradesi dâhilinde olduğunu bilirse, ancak, böylece başına gelenlere rıza gösterip sabredecektir.

Yüce Allah, Hz. Peygamber şahsında tüm inananların sabretmesini istemekte, sabredenleri övmekte, sabredenlerin yalnız olmadıklarını açıklamakta, bu davranışın sevabını anlatmakta ve mükâfatının sonsuzluğunu müjdelemektedir.¹⁴²

İman edip, imanlarını her türlü güçlüğe rağmen koruyanlar, imanlarını korumada dirençli bir sabır gösterenler, Rabbinin övdüğü güzel insanlardır. *“Onlar ki, Rablerinin rızasını arzularak sabrederler”*¹⁴³ Allah'ın emirlerini yerine getirmede, nehiyelerinden kaçınmada, insanlar arası ilişkilerdeki düzensizliklerde ve belalarda gösterilen sabır, Allah'ın rızasına götürmektedir.

Sabır ile iman arasında güçlü bir bağlantı vardır. Bu bağlantıyı şu ayetle irtibatlandırabiliriz; *“Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan önce ve batışından sonra Rabbine hamd ile tesbih et.”*¹⁴⁴

Kur'an'da örnek şahsiyet olan Allah'ın elçilerinin yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettikleri vurgulanmaktadır. Allah'ın elçilerini yalanlayanların cezalandırılacağı Kur'an'ı Kerimde haber verilmektedir. *Bu yüzden, işledikleri kötülüklerle uğradılar ve alay ettikleri şey onları kuşattı”*.¹⁴⁵

Bir kimse eğer Allah'ın, resulüne nübüvvet davasına başlar iken verdiği ilk emirleri, bu kısa cümleleri ve onun manalarını düşünecek olsa, bir resule risalesine başlarken bundan daha iyi bir tavsiyede bulunulamayacağına kalbi şahit olacaktır. Burada Nebi'nin misyonunun ne olduğu, kendi hayatında izleyeceği tavır, ahlak ve muamelatın nasıl olduğu, ayrıca bu vazifeyi ifa ederken hangi niyet ve fikirle bunu yapacağı talimatı verilerek, bu vazifeyi yerine getirirken hangi sorunlarla karşılaşacağı ve bunlara karşı nasıl bir tavır takınacağından haber verilmiştir. Bugün taassupları yüzünden gözleri körleşmiş olanlar, bu sözleri onun sara nöbeti esnasında söylediğini

¹⁴¹ el-Bakara 2/155. (وَلَنذَلُّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالنَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ)

¹⁴² bkz.el-Bakara, 2/45,143; el-Ahkâf, 46/ 35; Âl-i İmran, 3/146; en-Nisa, 4/21;ez-Zümer, 39/10.

¹⁴³ er-Ra'd 13/22.

¹⁴⁴ el- Kaf, 50/39.

¹⁴⁵ en-Nahl, 16/34.

ileri sürüyorlar. Biraz bu ayetler üzerinde, bunlar bir saralının sözleri mi, yoksa Allah kulunu Risâlet ile görevlendirerek bu emirleri vermiş mi, bir düşünsünler.¹⁴⁶

Sonuç olarak tüm bu açıklamaların sonucunda, anlıyoruz ki, Peygamber görevini yerine getirirken öz benliğini oluşturan temel unsurlarından biri sabır olmalıdır. Hz. Peygamber uyarı görevini yaparken, öz benliğini temizlerken, kötülüklerden uzak dururken ve yaptığı işi çok görmez iken sabır gerekmektedir. Onun için Yüce Allah, Hz. Peygamber'e vermiş olduğu bu emirlerin hemen sonuna Müzzemmil suresinde olduğu gibi sabrı koyarak verilen emirlerin yapılmasında zorluklar olduğunu ve bu zorluklar ancak Allah'a sabırla aşılabılır.¹⁴⁷

Peygamberlerin tevhit mücadelelerini dile getiren Kur'an ayetleri, bize onların sabır ve sebatlarını örnek olarak göstermektedir. Çünkü, Allah'ın dinini tebliğ ederlerken çeşitli sıkıntılara uğramışlar, eziyet görmüşler, yurtlarından çıkarılmışlar, zindanlara atılmışlar fakat daima sabretmişlerdir. Dolayısıyla her Müslüman Allah'ın elçilerini örnek almalı, kurtuluşun sabırda olduğunu düşünerek sabırlı olmalı ve bu konuda Allah'tan yardım dilemelidir.¹⁴⁸

Sonuç

Kuran'ın ilk inen ayetlerinden olan Müddesir Suresi'nin ilk ayetleri Hz. Peygamber'in eğitimi, davete hazır hale getirilmesi ve davete nereden ve nasıl başlanacağı gibi, mesajlar içerir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in şahsında davetçinin yapması gerekenleri de hatırlatan bu ayetler davetin olmazsa olmazı olan bir kısım konularda davetçiye ışık tutar.

İnsanların yeni olan şeylere karşı ilk tepkileri genellikle olumsuz olmaktadır. Çünkü yaşamakta olduğumuz ilkelerimiz ya da doğru-yanlış diye bildiğimiz, çoğunlukla öğretilmiş olan şeyler bizde alışkanlık halini almıştır. Ve alışkanlıkların dışına çıkmak kolay bir durum değildir. Bir insan ne kadar yeniliğe açık olsa da, böyle bir duruma maruz kaldığında bir düşünme ve anlama süreci geçirecektir. İslam vahyinin gelişi de diğerlerinde olduğu gibi böyle bir yol takip etmiş ve toplumların hayatlarına girmeye başlamıştır. Her şeyden önce, bu kutlu yolda insan-Allah arasındaki iletişimi kuracak bir peygamberin varlığı gerekliydi. Allah, insanları uyaracak bir peygamberi onların içinden, onlarla aynı havayı solumuş, aynı sokaklarda yürümüş ama inanç olarak onlardan farklı birisini referans olarak göstermiştir. Bu da, insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkaracak, onlara doğruluğu, iyiliği anlatacak olan Hz. Peygamber'in kendi milletine ve onların şahsında bütün bir insanlığa gönderilişi demektir. Hz. Muhammed, Allah'ın kendisine gönderdiği direktifler ile yaşadığı bölgedeki insanları O'nun yoluna çağırılmış ve onlara yeni bir hayat tarzı vaat etmiştir. İlahî hitap yaklaşık olarak 23 yıllık bir süre içerisinde peyderpey Peygamber'e ulaşmış ve O da insanlığa bunları sunmuştur.

¹⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l- Kur'ân*, VI, 471.

¹⁴⁷ Kutup, *fî Zilâli'l Kur'an*, XV, 356.

¹⁴⁸ Kutup, a.g.e., XV, 340.

Kuran'ı kendi vahyediliş düzeni içinde ele alıp incelersek, onun nelere öncelik tanıdığını kolayca görebiliriz. Kuran, varlık alanına çıkarmak istediği insanın öncelikle okumasını ve aydınlanmasını, okuyup yazarak bilgiye ulaşmasını ister. Müdnessir Suresinde yer alan hitaplar da bilgi, iman ve düşünce gibi yüksek değerlerle kişisel donanımını tamamlayan insana bireysel kıyam emrinin verilmiştir. Daha sonra da bu kıyam emrini kişisel boyuttan toplumsal boyuta yönelttiğini görüyoruz. Kur'an'la ortaya konulan bu yöntem, kendi iç benliğinde gerekli gelişme ve değişmeyi gerçekleştiremeyen kişilerin, başkalarını olumlu yönde etkileyemeyeceklerini ortaya koyar.

İnsanlığın yaratıldığı ilk günden bu güne kadar Allah, insanlara doğru yolu, iyiyi, güzeli ve hayatı tanımlamaları için elçiler aracılığıyla seslenmiştir. Bu ilahî sesleniş, toplumların yıllardır yaşadıkları bölgelerdeki hayat tarzlarından başlayarak, sosyal, siyasi, ekonomik ve inanç dünyalarının her alanına yeni bir düzenleme getirmeye yöneliktir. Uzun yıllardan beri süregelen yaşamlarına direkt bir müdahalede bulunan İlahî hitabın hemen kabul edilmesi onlar için sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Allah, bu insanların atalarından, babalarından gördükleri örf, adet, yaşama tarzı, kültürel aktiviteler ve inanç dünyalarının yerine yenilerini koymalarını istemiştir.

Şu halde, hak davetçisinin insanları doğruya yönlendirebilmesi için, önce kendi iç donanımını tamamlayıp kıvama ermesi, yaşantısını her yönden temiz tutması, dünyacı çıkarları bir tarafa bırakıp ihlasla çalışması, zorluklara karşı da sabırlı olması gerekmektedir. İslam daveti ilk başta, barışçı bir yöntem izlemiştir. Çünkü bu dönemde davetin barışçı kalması gerekiyordu. Ancak Kureys, çeşitli meclislerde Kuran'ı konuşuyor, kimileri bu bir kehanettir, kimileri de sihirdir diyordu. Tabii ki bu söylentiler, Hz. Peygamber'in çok ağrına gidiyordu. O, evinde giysilerine bürünmüş bir haldeyken bu kez Cebrail: *“Ey örtüye bürünen peygamber! Artık kalk ve uyar!”* emrini getirdi. İşte bu çağrıyla, davetin ikinci aşamasına geçildi.

Araştırmamızın konusunu oluşturan İlahi hitap şekilleri ile ilgili görüşler dile getirilmiştir. Bunlar, insanların vahyin oluşum sürecini şekillendirdiği ve İlahi vahyin bazı bölümlerinin sadece o dönemin insanlarına hitap ettiği, sonrasında yaşayan insanlara hitap etmediği yönündedir. Buna örnek olarak da o dönemde yaşayan insanların günlük yaşamları ile ilgili örnekler sunulmuştur.

Yaptığımız çalışma boyunca, bu konuları analiz etmeye çalıştık. İlahi hitap, iddia edilenin aksine, toplumların yaşamlarını Allah'ın istediği doğrultuda şekillendirmeleri yönünde sürekli uyarılarda bulunmaktadır. Vahiy, yaşanan herhangi bir olay neticesinde nazil olabildiği gibi henüz yaşanmamış gerçeklerin ileride yaşanacağı müjdesini de vermekte ve sürekli bir şekilde, insanların yapmaları gereken hususları dile getirmektedir.

İlahî hitabın, o dönemin kültürüyle ilgili olan argümanları kullanması da, sanıldığı gibi onun sadece hitap ettiği dönemin insanına değil de sonrasında gelecek olan bütün insanlığa bir mesaj olmasını engelleyecek bir durum arz etmemektedir. Yer

yer kullanılan argümanlar her ne kadar Arapların kültürlerine has olsalar da, üzerinde durulan husus bu argümanların bizzat kendisi değildir. İnsanlara Allah'ı hatırlatacak, O'nun nasıl bir yaratıcı olduğunu çağrıştıracak esaslar üzerinde durulmaktadır. İlahî hitap, vahyin başlangıcından en son vahye kadar belli bir düzen içerisinde yozlaşan kültürleri yeniden imar etmiştir.

Kaynakça

Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999.

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddînes-Seyyid, *Rûhu'l-Meânîfi Tefsiri'l-Kur'ani'l Azîm ve's Seb'il Mesânî*, Dar-u İhya'ut- Turas, Beyrut tsz.

Bedreddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, ta'lik ve tahrir, Mustafa Abdulkadîr A'tâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2007.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, Bilmen Yayınları, İstanbul 1986.

Cürcânî, *et-Ta'rifât*, İstanbul 1265.

dergipark.ulakbim.gov.tr/neuifd/article/download/.../5000115175

er-Râzi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir*; Çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, Cafer S. Doğru. Akçağ Yayınları, Ankara 1988

et- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, (çev.Hasan arakaya, Kerim Aytekin), Hisar yayınevi, İstanbul 1996.

Firuzabadi_, Muhammed b. Yakup, *el Kâmus'ül-Muhit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987.

http://aliakpinar.net/index.php?option=com_content&view=article&id=151:kuranhitaplar&catid=42&Itemid=77

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsirü't Tahrir ve't-Tenvir*, Dâru't-Tûnusiyye, Tunus 1984 .

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin el- Mükerrrem, *Lisânü'l- Arab*, Beyrut 1968.

İzutsu, Toshihiko *Kur'ân'da Dini ve 'Ahlâkî Kavramlar*, (trc.: Selâhattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, tsz.

İbn Kesir, Mecdüddin Ebu'l Fidâ İsmail, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, (Çev.:Bedrettin Çetiner, Bekir Karlığa), Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

Kaya, Mahmut, "*Hitâbet*", DİA, İstanbul1998.

Kutup, Seyyid, *fî Zilâli'l Kur'an*, (çev. İ.H. Şengüller vd.), İstanbul tsz.

Kurtubi_, Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, (terc.: M. Besir Eryarsoy), Buruc Yayınları, İstanbul 2003.

Mevdûdî, Ebu'l- Al'â, *Tefhimu'l- Kur'an*, (çev.: Muhammed Han Kayanî; Yusuf Karaca; Nazife Şişman; İsmail Bosnalı; Ali Ünal; Hamdi Aktaş), İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Özek, Ali, vd., *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*, Ankara: TDV. Yay., 1993.

Rağıp Isfahânî, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *elMüfredatfîgaribi'l Kur'an*,(nşr. Muhammed Ahmed Halefullah), Mektebetü'l Enclo'lMısıryye, Kahire,1970.

Şâbûnî Muhammed Ali, *Safvetüt-Tefâsir*, (çev. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyât, İstanbul,1995.

Suyûtî, *el-ıtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, (tah.: Feyyaz Ahmed Zümerli Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 2007.

Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, İstanbul.1307.

TDK. *Türkçe Sözlük*, I-II, Ankara 1988 “Sabır” md, II,1236.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yay., İstanbul , 2011 VIII.

Zuhayli, Vehbe, *Tefsiru'l-Münir*, (çev.: Heyet), Risâle Yay., İstanbul, 2003 XV.

Zemahşeri, Ebû'lKâsım Mahmûdb. Umar, (1998)*el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't Tenzil ve Uyûni'l Akâvîl*, Mektebetü'l Abîkân, Riyad1998.